

УДК 336.71

НЕСТЕРЕНКО Н.В., доц.
СТАЦЕНКО А.В.
м. Запоріжжя

КЕРІВНИЦТВО ДЕПОЗИТНОЮ ПОЛІТИКОЮ БАНКУ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЛІКВІДНОСТІ

Анотація. У статті досліджені особливості управління ліквідністю, надані практичні рекомендації щодо підвищення ліквідності завдяки депозитній політиці.

Ключові слова: ліквідність, стратегія управління ліквідністю, депозитна політика, фінансова не стабільність, банківська діяльність, комерційний банк.

Аннотация. В статье исследованы особенности управления ликвидностью, предоставлены практические рекомендации относительно повышения ликвидности благодаря депозитной политике.

Ключевые слова: ликвидность, стратегия управления ликвидностью, депозитная политика, финансовая нестабильность, банковская деятельность, коммерческий банк.

Abstract. The features of management liquidity are investigational in the article, practical recommendations are given in relation to the increase of liquidity due to a deposit policy.

Key words: liquidity, strategy of management liquidity, deposit policy, financial instability, bank activity, commercial bank.

Постановка проблеми. Основу банківської діяльності складає довіра. Її підрив руйнує діяльність банку. На підтримку довіри спрямована ліквідність. В сучасному розумінні термін ліквідність може характеризувати різні речі. Під банківською ліквідністю слід розуміти – здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов’язань, тобто здатність задовольняти

свою потребу у грошових коштах незалежно від цілей їх витрачення.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розробку питань ліквідності банківської системи зробили зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти: О.І. Барановський, О.В. Васюренко, О.Д. Вовчак, А.П. Вождов, В.М. Геєць, Н.І. Гребеник, Б. Едвард, А.О. Єпіфанов, М.І. Зверяков, С.М. Козьменко,

Л.В. Кузнецова, О.І. Лаврушин, Дж. Маршалл, А.М. Мороз, О.І. Петрик, Л.М. Примостка, С.К. Реверчук, П. Роуз, М.І. Савлук, І.М. Сало, Дж. Синкі, Т.С. Смовженко, В. Лагутін, А. Мороз, М. Савлук, Р. Коцовська, В. Ричаківська. Значна частина досліджень торкається проблеми формування депозитної політики та ефективності управління ліквідністю банку.

Метою статті є вивчення механізмів управління депозитною політикою комерційних банків як засобу підвищення його ліквідності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами та банківською системою залежить від їх ліквідності, яка є основною характеристикою діяльності банку, що обумовлює його надійність, стійкість та конкурентоспроможність. Разом з тим, ліквідність є одним із ключових понять у банківській діяльності, основою характеристик надійності та стійкості банківських інститутів. Не відносячи до основних цілей банківської діяльності отримання прибутку, організація інвестицій, організація та розвиток системи розрахунків, проблеми управління ліквідністю посідають важливе місце у діяльності банків, оскільки підтримання належного рівня ліквідності дає змогу постійно залишатися платоспроможним, створюючи цим достатні умови для досягнення основних цілей банківської діяльності та стійкого розвитку національної економіки.

Термін "ліквідність" походить від латинського liquidus, що в перекладі означає рідкий, текучий, тобто ліквідність характеризується легкістю в реалізації, продажі, перетворенні матеріальних цінностей та інших активів у грошові кошти.

Широке розповсюдження в торі та практиці банківської діяльності термін "ліквідність банку" отримує в другій половині 30-х рр. ХХ ст. (після періоду "Великої депресії") завдяки працям Дж. Кейнса – засновника першої макроекономічної доктрини регулювання ринкового господарства. В праці "Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей" (1936 р.) Дж. Кейнс описав психологічний мотив "надання переваги ліквідності" – прагнення господарюючих суб'єктів зберігати отримані доходи в грошовій формі [1].

Таким чином, визначення ліквідності банку, який діє на сучасних фінансових ринках має передбачати: здатність активів перетворюватися в засоби платежу; здатність банку розраховатися за свої зобов'язання у будь-який момент; здатність банку залучити додаткові ліквідні кошти на фінансових ринках.

Отже, ліквідність слід розуміти, як здатність банку своєчасно та з мінімальними витратами виконувати вимоги щодо виплати за своїми зобов'язаннями та бути готовим задовольнити потреби в кредиті клієнтів банку.

Ліквідність як потік аналізується з точки зору динаміки, що передбачає оцінювання здатності банку

впродовж певного періоду змінювати несприятливий рівень ліквідності або запобігати погіршенню досягнутого, об'єктивно необхідного рівня ліквідності (зберігати його) шляхом ефективного управління відповідними статтями активів та пасивів, залученням додаткових коштів, підвищення фінансової стійкості через збільшення доходів. Ліквідність – потік відображає стан ліквідності запасу в майбутньому, тобто дає змогу визначити її прогностичні значення і динамічні зміни з врахуванням впливу вхідних і вихідних грошових потоків, які утворилися при придбанні банком нових зобов'язань і вимог, а також здатності банку змінювати структуру пасивів та активів. Прогнозування здійснюється на короткотермінову перспективу (від одного до трьох місяців) і характеризує поточну або короткотермінову ліквідність банку [3].

На діяльність банку має вплив як і недостатня ліквідність так і надлишкова. Низький рівень ліквідності знижує його платоспроможність, сприяє втраті довіри від клієнтів, знижує доступ до зовнішніх джерел. Надлишкова ліквідність свідчить про неспроможність банку ефективно розпоряджатися наявними вільними ресурсами і спричиняє збитки. Як наслідок – знижена дієвість грошово-кредитної політики, інфляційний навіс. Банк, який володіє достатнім рівнем ліквідності, має можливість з мінімальними втратами для себе виконувати такі функції [2]:

- здійснювати платежі за дорученням клієнтів (зобов'язання за коштами на розрахункових, поточних та кореспондентських рахунках);
- вчасно повертати кредиторам (вкладникам) грошові кошти у визначений строк;
- можливість задовольняти запити клієнтів у межах взятих на себе зобов'язань, наприклад за укладеними угодами, кредитними лініями;
- виконувати зобов'язання за випущеними в обіг цінними паперами;
- здатність відповідати за зобов'язаннями, що можуть виникнути в майбутньому, мається на увазі за позабалансовими зобов'язаннями (гарантії, довірче управління тощо).

Але якщо ж банк має недостатню ліквідність, він не може отримати необхідну кількість коштів як шляхом збільшення своїх зобов'язань, так і шляхом швидкої реалізації активів за розумною ціною, що негативно відображається на прибутковості банку. У найгіршому випадку недостатня ліквідність може призвести до неплатоспроможності банку.

Підвищити ліквідність банку можна завдяки залучення коштів у вигляді депозитів. Залучені банками кошти різноманітні за складом. Розмір винагороди, що виплачується клієнтові за строковим вкладом, залежить від терміну, суми депозиту і виконання вкладником умов договору. Чим довший термін, тим більший розмір винагороди. Діюча тактика передбачає оформлення строкових вкладів на 1, 3, 6, 9, 12 місяців або на багаторічні терміни. Така детальна гра-

дація стимулює вкладників до раціональної організації власних коштів та перетворення їх у внески, а також створює банкам умови для управління своєю ліквідністю [5].

Процес управління депозитними операціями передбачає наявність комплексу стратегічних і тактичних заходів, які здійснюють комерційні банки з метою акумулювання тимчасово вільних грошових коштів клієнтів для створення власних кредитних ресурсів. Альтернативність варіантів проведення депозитних операцій стосовно конкретних юридичних осіб забезпечує надійність і сталість джерел формування ресурсів банку.

На формування термінових депозитів також можуть впливати ряд факторів, зокрема кількість клієнтів, кількість рахунків, зміна валютних курсів. У свою чергу, можна виділити фактори, що впливають на кількість клієнтів банку і згодом визначають величину залишків коштів на рахунках. До таких факторів належать макроекономічні показники розвитку країни (інфляція, доходи населення). Таким чином, особливості формування залишків на рахунках клієнтів пояснюється впливом як кількісних так і якісних факторів. При цьому необхідно відзначити, що не всі фактори, які впливають на рівень залишків коштів на рахунках клієнтів, піддається кількісному оцінюванню. Так, ризик репутації банку, юридичний ризик, якісні фактори такої оцінки не піддаються [2].

Приріст числа вкладників прямо залежить від депозитної політики, тому динаміка збільшення вкладників – один із показників ефективної діяльності банку. Депозитна політика являє собою складне економічне явище, її суть необхідно розглядати як у широкому, так і у вузькому значенні. У широкому – депозитна політика комерційного банку характеризується як стратегія і тактика банку при здійсненні ним діяльності щодо залучення ресурсів з метою повернення, а також при організації та управлінні депозитним процесом.

Під депозитною політикою у вузькому значенні розуміється стратегія і тактика банку в частині організації депозитного процесу з метою забезпечення його ліквідності.

Чинником зростання обсягів депозитного ринку в Україні є зростання грошових доходів фізичних та юридичних осіб, що за умови альтернативи інвестування – головне джерело портфеля активів.

Розрізняють декілька типів депозитної політики. Перший – консервативна, політика сильного державного регулювання, – здійснюється за сильної інфляції та стагнації. Другий – ліберальна, передбачає значне збільшення грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні рахунки. Ефективна за незначної інфляції [4].

Депозитна політика кожного банку спрямована на оптимізацію витрат та залучення коштів для їх подальшого ефективного використання. Зростання конкуренції призводить до того, що банки змушені йти на затрати щоб розширити спектр банківських послуг та залучити нових клієнтів. Сьогодні населення не дуже довіряє банкам, тому значна частина готівки знаходиться на руках. І тільки ті банки які, що використовують не традиційні методи для залучення клієнтів та можуть запропонувати їм більший комплекс послуг отримають у своє розпорядження значну частину ресурсів. Бо перш за все треба зацікавити людину не тільки в розміщенні грошей, а в розміщенні грошей саме в цьому банку. Для цього потрібно поліпшити якість обслуговування.

З метою забезпечення необхідної структури, обсягу і рівня витрат за депозитними зобов'язаннями банківський менеджмент застосовує різні методи управління залученими коштами – ціннові та нецінові.

При дослідженні методів управління залученими ресурсами необхідно зауважити, що у практиці українських банків перевага надається цінновим методам, що визначає самостійність при встановленні ціни по

Таблиця 1

Принципи формування депозитної політики [6]

	Принципи	Характеристика принципу
Загальні принципи	Принцип наукової обґрунтованості	Повинен базуватися на новітніх досягненнях науки та передового досвіду, з урахуванням дії економічних законів у межах конкретного банку з використанням науково обґрунтованих методик
	Принцип цілісної системи	Депозитна політика виступає як підсистема політики комерційного банку в цілому. Вона має первинний характер щодо політик у сфері активних операцій
	Принцип комплексного підходу	Розробка теоретичних основ та оцінка підсумку дохідності від розміщення депозитів з точки зору стратегій розвитку банку.
	Принцип оптимальності та ефективності	Розробка ефективних і оптимальних напрямів та методів. Визначає цілі та обсяги залучених банківських ресурсів.
	Принцип єдності елементів	Всі елементи депозитної політики розглядаються комплексно.
Специфічні принципи	Принцип забезпечення оптимального рівня витрат	Характеризує ціннову політику банку.
	Принцип безпеки операцій банку	Характеризує систему захисту економічних інтересів клієнтів щодо збереження банківської таємниці.
	Принцип забезпечення надійності	Характеризує якість і кількість залучених коштів.

депозитах комерційними банками. Хоча зростання конкуренції змушує комерційні банки йти на затрати для реалізації маркетингової політики і розширення спектра банківських послуг з метою залучення потенційних клієнтів. Цінові методи передбачають використання відсоткової ставки за депозитами як головного інструменту в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє залучити додаткові ресурси, тоді як утримання або зниження депозитної ставки відбувається за умови перенасичення банку ресурсами чи відсутності прибуткових напрямів їх розміщення [6].

Значимим у визначенні депозитної політики є вплив грошово-кредитної та фінансової політики держави. НБУ здійснює державну політику, використовуючи різні загальні та селективні методи грошово-кредитного регулювання економіки: зміну офіційної облікової ставки, проведення операцій на відкритому ринку з валютою і цінними паперами, встановлення норм та нормативів діяльності банків.

Є загальні критерії оптимальності депозитної політики, а саме [4]:

- зв'язок депозитних, кредитних та інших операцій банку між собою для підтримки його стабільності, надійності, фінансової стійкості;
- диверсифікація ресурсів банку з метою мінімізації ризику;
- сегментування депозитного портфеля (за клієнтами, послугами, ринками);
- диференційований підхід до різних груп клієнтів;
- конкурентоспроможність банківських депозитних продуктів.

Невід'ємною складовою процесу управління формуванням та реалізацією депозитної політики є аналіз, що становить сукупність підходів, прийомів та методів визначення поточних і минулих результатів для оцінки ефективності депозитної політики банку.

Напрями аналізу депозитної політики:

- аналіз депозитного ринку;
- виявлення цільових ринків для мінімізації депозитного ризику;
- оцінка конкурентоспроможності депозитної політики;
- аналіз витрат у процесі залучення коштів;
- виявлення шляхів оптимізації депозитного і кредитного портфеля;
- аналіз взаємозв'язку депозитних, кредитних та інших операцій банку для підтримки його стабільності, надійності та фінансової стійкості;
- сегментування депозитного портфеля за клієнтами, продуктами і ризиками;
- аналіз врахування концепції життєвого циклу в процесі формування структури вкладів за депозитним портфелем у цілому.

Окрім того, розкрити сутність депозитної політики не можливо і визначити вимоги до неї не можливо без

врахування вимог кредитної політики. Неможливо формувати депозитну політику окремо від кредитної. Депозити володіють споживчою вартістю, яка полягає у забезпеченні ефективності діяльності різних галузей економіки, куди спрямовують залучені банком ресурси у вигляді позик. Цю споживчу вартість банк завжди розміщує в умовах збереження, збільшення та повернення з приростом. Отже, вже в механізм діяльності банку об'єктивно втілена вимога ефективного використання залучених ресурсів: вони мають бути не тільки збережені, а й повернені з приростом (депозитним процентом), який становить частку загального приросту авансованою вартості (позичкового відсотка). Останнє дуже важливо для визначення ефективності. Оскільки своєчасне повернення позики може мати місце й у випадку її не використання [3].

Необхідність і значна роль ефективного управління депозитною політикою банку визначається наступними основними положеннями. По-перше, ефективно організована депозитна політика є вагомим фактором фінансового стану банку, його стабільності, передумовою досягнення платоспроможності і надійності. По-друге, ефективне управління залученими і позиченими коштами забезпечує ліквідність та фінансову рівновагу банку в процесі його стратегічного розвитку. Темпи цього розвитку, фінансова сталість значною мірою визначаються тим, наскільки різні види депозитів синхронізовані між собою за об'ємами й часом. Високий рівень синхронізації забезпечує суттєве прискорення реалізації стратегічних цілей розвитку банку. По-третє, ефективному управлінню депозитною політикою сприятиме використання запропонованого інтегрального показника, що дає змогу оцінювати основні напрямки депозитної політики з урахуванням ризикованості активних операцій банку [4].

Таким чином, комплексний аналіз депозитної політики банку є інформаційною передумовою для прийняття рішень, а також аналітичним забезпеченням для узагальнення та оцінки результатів реалізації депозитної політики.

Підвищення ефективності депозитної політики можна досягти шляхом активного використання зарубіжного досвіду організації заощаджень населення. Особливу увагу слід приділяти організації і впровадженню накопичувальних інвестиційних схем, зокрема пенсійних рахунків, рахунків на оплату навчання, купівлі житла, а також підвищенню ролі банків у здійсненні договірних операцій, зокрема управлінню пайовими фондами. Досвід зарубіжних банків цікавий також із погляду обслуговування корпоративних клієнтів. На особливу увагу заслуговує чіткий перебіг внутрішньобанківських процедур, що дає змогу досягти оперативності при продажу банківських послуг і скорочує операційні витрати, тоді як робота більшості українських банків із корпоративною клієнтурою часто базована на ексклюзивному підході, що знижує якість послуг і доходи банку в цілому [6].

Висновки. Забезпечення ліквідності комерційних банків в умовах кризових явищ на фінансових ринках шляхом скорочення обсягу активних операцій хоча й дозволяє банківській системі підвищити свою надійність, проте є не вигідним для розвитку і підтримки стабільності національної економіки. Відповідно, виникає потреба обмеження надлишкової ліквідності банківських інститутів і підтримки її на природному рівні, відповідно до раніше встановлених вимог Національного банку України. Саме депозитні операції розкривають зміст діяльності банку як посередника в придбанні коштів на вільному ринку кредитних ресурсів. Банкам необхідно постійно підтримувати високий рівень сервісу клієнтів, пропонувати нові депозитні продукти та умови вкладання коштів, щоб утримувати та розширювати існуючу клієнтську базу. До них належать: pow-рахунки; superpow-рахунки; вклади, на які дохід нараховується за складними процентами; депозитні рахунки грошового ринку. При формуванні банківських ресурсів банк повинен швидко реагувати на потреби клієнтів з метою їх залучення, орієнтуючись на міжнародні стандарти, прак-

тики діяльності провідних банків світу у сфері розширення банківської діяльності й за рахунок нетрадиційних банківських операцій та послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартош О. Депозитна політика банку та основні етапи її формування / О. Бартош // ВісникУБС НБУ. – 2008. – № 3. – С. 97–101.
2. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 89–95.
3. Лавров Р. В. Депозитна політика банку в сучасних умовах / Р. В. Лавров // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2010. – № 4 (8). – С. 182–187.
4. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішнізапозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 8–12.
5. Фалюта А. Удосконалення системи управління ліквідністю банків в Україні / А. Фалюта // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. №19. – С.471-476.
6. Череп А. Депозитна політика та її роль у забезпеченні стабільності комерційного банку / А. Череп // Економіка. – 2009. – № 4. – С. 20–26.